

Mit møde med Bourdieu – en introduktion

Carsten Sestoft, Kim Esmark og Kristian Larsen

I 2020 fyldte foreningen Hexis 20 år. Det markerede vi på Praktiske Grunde med tema-nummeret *Bourdieu efter Bourdieu* (2021: 1), hvori danske, svenske og norske forskere skitserede nogle af de måder, centrale bourdieuske begreber, metoder og spørgsmål anvendes og udvikles i Norden lige nu, godt to årtier efter Bourdieus død i 2002. Bagefter fik redaktionen den idé at følge tema-nummeret op med en uformel rundspørge blandt Bourdieu-inspirerede forskere om, hvordan de egentlig var stødt på Bourdieu og hvad der gjorde, at de blev tiltrukket af hans arbejde. Det blev til 5 raske spørgsmål:

- (1) Hvornår stødte du første gang på Bourdieu og hvad var det for tekster, forelæsninger, møder som skabte den introduktion?
- (2) Hvad var det på daværende tidspunkt du fandt interessant og gav dig en opmærksomhed på Bourdieu?
- (3) Hvilke dele af Bourdieus værk har du særligt været inspireret af og trukket på?
- (4) Hvordan har Bourdieuforskningen ændret sig for din egen del eller for dit forskningsområde gennem den tid du har været virksom?
- (5) Hvilken Bourdieutekst vil du mene, at alle burde læse?

Det var aldrig tanken, at den lille enquete skulle være 'dækkende' eller 'repræsentativ' i nogen forstand. En bred historisk analyse af Bourdieu-receptionen i Norden ville være et uhyre interessant fremtidigt projekt, men her sendte vi blot spørgsmålene ud til dels 'de ældre', dvs. dem der tilbage i 1970erne og '80erne opdagede Bourdieu og første gang importerede ham til Norden, dels et begrænset udsnit af forskere fra de følgende generationer, hvor sigtet primært var at indfange en vis spredning i alder, køn, faglighed, institutionel tilknytning og national baggrund.

Folk har jo travlt, men svarede ikke desto mindre med stor velvillighed. Mere end 20 svar kom tilbage, nogle helt korte, andre længere, nogle tæt på spørgsmålene, andre i friere form, nogle ligefrem udviklet til egentlige essays. Det sidste gælder bl.a. Lennart Rosenlund og Donald Broady, nøglefigurer i første generation. En anden respondent, Annick Prieur, havde allerede adresseret enquetens spørgsmål i en artikel i det italienske tidsskrift *Sociologia e ricerca sociale*, som i 2021

havde et lignende tema, og valgte derfor at oversætte denne artikel til Praktiske Grunde – hele tidsskriftet anmeldes desuden af Carsten Sestoft i en slags reflekterende efterord til vores enquete.

En af de vigtigste opdagere og formidlere af Bourdieu i Norden var naturligvis Staf Callewaert. Staf nåede ikke at svare på vores rundspørge, før han gik bort 13. maj 2023, 90 år gammel. Da vi imidlertid syntes det ville være en åbenlys mangel ikke på en eller anden måde at have hans stemme med her, og da Staf i interviews og artikler har fortalt om sit møde med og vej ind i Bourdieus tekster og arbejder, har vi forsøgt at lave en citatmontage, som svarer på nogle af spørgsmålene. Det vægtigste vidnesbyrd om Stafs betydning for 'mødet med Bourdieu' er dog måske de mange andre indkomne svar, hvori forfatterne – ofte med stor veneration – udpeger Staf som den, der førte dem ind i Bourdieus univers.

Enquetens metodisk set ret improviserede karakter gør det svært at sammenfatte svarene på nogen systematisk facon. Derfor har vi – med forfatterens venlige samtykke – valgt at bringe alle svarene in extenso og overlade det til læserne selv at gå på opdagelse i materialet. Her skal vi derfor bare signalere nogle enkelte iagttagelser til videre inspiration for læsningen.

Mødet med Bourdieu var især i den første generation og lige efter ofte helt konkret, dvs det skete i Paris, *face à face* med Bourdieu selv. Der berettes nærmest enslydende om Bourdieus store generøsitet, og Donald Broady overvejer, om dette måske også var et bevidst valg: Bourdieu vidste hvordan felter fungerer og han foretrak derfor at bruge tid på yngre, endnu ikke etablerede forskere fremfor på socialt velpositionerede professorer – om 10-20 år ville de første nemlig komme til at indtage betydningsfulde positioner i sociologiens felt rundt omkring – bl.a. i Norden – og her fungere som Bourdieus allierede i kampen for at omstøbe feltet. "Vi blev apostle", skriver Donald Broady. Med fx miljøet i Uppsala grundlagdes en "svensk filial indenfor den multinationale Bourdieu-koncern," der – jf. en række andre enquete-svar – viste sig at have blivende og fraktal effekt.

For de fleste var mødet med Bourdieu dog et møde med hans tekster – ofte på et lidt tilfældigt tip af medstuderende eller kolleger eller fordi Bourdieu indgik i et bestemt undervisningspensum. Flere beskriver det første møde som en form for aha-oplevelse. Man sad fast i et fagligt blindspor, følte sig "hjemløs" eller baksede med teoretiske og metodiske problemer, som traditionen på ens felt ikke syntes at kunne løse – og her var der så et tilbud om at tænke på en overraskende anden måde. Men i mange tilfælde samtidig en måde der havde en slags *Familienähnlichkeit* med noget man havde strejft på vejen hidtil. Tilrækningen var ikke uforklarlig magi; flere af forfatterne beskriver, at de på en måde var *disponeret* for at drages mod Bourdieus værk, når først de havde mødt det. Med en parafrase af Bourdieus ofte benyttede Marx-parafrase: Man tilegnede sig Bourdieu, men samtidig tilegnede Bourdieu sig én. For nogle motiverede det ligefrem til at skifte disciplin fra fx litteraturvidenskab (Donald Broady, Mikael Palme), jura (Ole Hammerslev) eller naturvidenskab (Ida Lidegran) til sociologi.

Det er interessant at se i enquete-svarene, at de faglige miljøer i Norden, hvor man i 1980/90erne kunne møde Bourdieus tekster og hvor man var begyndt at undervise i Bourdieu, faktisk ikke nødvendigvis kendte til hinandens eksistens. Eva Gulløv fx stødte på Bourdieu på antropologi og forklarer, at hun blev meget forbløffet, da hun – efter at have læst hos Bourdieu i Paris – blev opmærksom på miljøet omkring Staf Callewaert og hele den professionsinteresserede brug af Bourdieu. Tilsvarende fortæller Jens Arnholz, der blev introduceret til Bourdieu via Anders Mathiesen på socialvidenskab på RUC: "Senere stødte jeg så ind i Hexis og det Bourdieu-miljø som var udsprunget omkring Staf Callewaert. Det var interessant at opleve, hvordan det, vi på RUC læste som en engageret og samfundskritisk sociolog, på KUA blev læst som en fortaler for videnskabelig autonomi og modstand imod politisering. Det krævede at jeg fik en dybere forståelse af Bourdieu for at forstå, at de to synspunkter ikke var gensidigt uforenelige."

I forhold til spørgsmål 4 reflekterer flere over det faktum, at Bourdieu siden de mødte ham og/eller hans værk på godt og ondt er gået fra at være avantgarde til at være en slags mainstream

(Mikael Rask Madsens ord). Populariseringen og spredningen af Bourdieus tanker og begreber er selvsagt en landvinding, når man nu mener, at det faktisk er en bedre sociologi, men det Donald Broady kalder "masseeksporten" medfører også en form for "afmatning" (Christian Sandbjerg Hansens udtryk). I mange tilfælde fortsætter folk egentlig med at lave det, de hele tiden har lavet, bare med nye begrebslige etiketter på. Der er også det aspekt, som Jens Arnholz peger på, nemlig at den dybe og systematiske form for forskning, som det Bourdieuske perspektiv lægger op til, bare ikke har særlig gode betingelser i dag (ekstern finansiering, korte projektansættelser, m.v.).

Flere af svarene berører forfatterens sociale baggrund. Det er selvfølgelig ikke så mærkeligt, når det handler om universitetsuddannedes møde med et sociologisk værk, som også handler om refleksivitet, og som i bøgerne fra 1960erne (*Les Héritiers* og *Reproduktionen*) har påvist, hvordan uddannelse reproducerer de eksisterende klasserelationer på en ny måde. Det er svært ikke at reflektere over mødet gennem en socioanalyse for at forsøge at forstå, hvordan det, man kommer fra, mødes med universitetets symbolske magt. I den forstand kan socioanalysen, som flere af svarene peger på, fungere som et alternativ til rent psykologiske forståelser og måske ligefrem som en slags 'selvforsvarsteknik'. De konkrete måder, hvorpå spørgsmålet om social baggrund berøres, er imidlertid mangfoldige og tankevækkende.

Ole Hammerslev skriver fx, at han kommer fra et arbejderklassehjem, og benytter lejligheden til at reflektere over, hvordan han som retssociolog var socialt langt fra sine genstande – retssystemets genese og dommerstandens reproduktion – men også via sit sociologiske arbejde bevægede sig længere væk fra sin familiebaggrund. Hvor det sidste udtrykker den sociale erfaring for de fleste, der som de første i familien kommer på universitetet, er det sjældent, at man hører om den sociale forandring i forholdet til genstanden: Efterhånden som forskersubjektet selv stiger op i det sociale hierarki, ændres relationen til genstanden og bliver potentielt mere præget af kapitalstrukturen (den relative vægt af økonomisk og kulturel kapital) end af kapitalvolumen.

Kim Esmark skriver tilsvarende om, at han, der var den første med studentereksamen i sin familie fandt "en hjælp til at forstå sine egne oplevelser: af socialt ubehag i universitetsverdenen, af ambivalente følelser forbundet med at uddanne sig væk fra det miljø (sprog, vaner, smag, osv.), der var ens udgangspunkt." Samtidig disponerede hans baggrund ham for at vælge det samfundskritiske RUC frem for det mere konservative KU, en forskel som på historiefaget var dubleret af forskellen mellem RUC's åbenhed over for alternativer (Weber og Annales-skolen i stedet for marxisme, osv.) og KU's mere konservative tro på, at historie var national, ateoretisk og politisk-økonomisk.

Lennart Rosenlund, der var den første med en universitetsgrad i familien, valgte som sven-sker en marginal norsk institution, Högskolen i Stavanger. Han formulerer det sådan, at det interessante sociologiske spørgsmål ikke kun er, hvorfor han valgte denne institution, men nok så meget hvorfor han blev der. Givet hvor fremragende hans analyser af klasse og livsstil i Stavanger er, er det et godt spørgsmål.

Forfattere fra andre socialklasser er også repræsenteret i vores survey. Mikael Palme skriver således, at han kommer fra den øvre middelklasse. Han begyndte at læse Bourdieu i midten af 1970erne. Det var dengang næppe muligt, hvis man ikke kunne fransk, fordi der var så få oversættelser. Og da fransk i Sverige som i Danmark var et sprog med overklassekonnotationer, var sandsynligheden for at læse Bourdieu dengang større for folk højt i det sociale hierarki.

Blandt pionererne i Norden var dog også folk, som kunne fransk af andre grunde, fx Staf Callewaert og Annick Prieur. Det giver i denne sammenhæng god mening, at Lennart Rosenlund lakonisk noterer, at han ikke læste fransk dengang (i 1970erne og 1980erne), men læste *Distinction* i 1985, et år efter, at den engelske oversættelse udkom. Man ser således, at receptionen af Bourdieu i Norden ikke blot varierer efter klasse, men at betydningen af klasse også varierer efter historien – især oversættelses- og receptionshistorien, men også Bourdieu-gruppens historie.

Svarene på spørgsmål 2 og 3, nemlig hvad man fandt interessant oprindeligt og hvad man har været inspireret og tiltrukket af, er svære at sammenfatte. Flere svarer, at de er inspirerede af, hvad man måske kunne sammenfatte som metoder og tankefigurer, fx epistemologisk brud, relationel tænkning, geometrisk dataanalyse eller praksistænkning. Andre finder Bourdieus bidrag til analyser af kendte genstande som klasse, stat eller uddannelse særligt vigtige. For atter andre hjælper Bourdieu med at komme ud over velkendte intellektuelle problemer som aktør/struktur, teori/empiri, engagement og autonomi i videnskab, tekst og kontekst eller kvantitativ versus kvalitativ forskning.

Magne Flemmen bemærker i den forbindelse, at spørgsmålet, om Bourdieu løser aktør/struktur-problemet er lidt ved siden af, fordi det er uklart, hvad en løsning skulle være, men at Bourdieu er god til at udvikle begreber og redskaber, som gør det muligt at tænke konkret og praktisk om empiriske spørgsmål. Laura Gilliam formulerer tilsvarende, at *Outline of a Theory in Practice* for hende "satte ord på de forbindelser mellem erfaringer, forståelser, positioner og social kontekst, som antropologiske studier viser igen og igen". Det frapperende ved Bourdieu kunne således være hans evne til at formulere og dermed ordne komplicerede relationer mellem observationer på mange forskellige niveauer. Det er igen lidt det samme, som Annick Prieur siger, nemlig at Bourdieus antropologiske observationer af den skjulte, symbolske dominans taler endnu mere til hende end den geometriske dataanalyse, fx hans intuition for at kondensere en mangefacetteret analyse af kirkens forhold til økonomi i observationen af biskoppernes forlegne latter, når de taler om kirkens fornægtede økonomiske virkelighed.

Måske er det besnærende ved Bourdieu hans evne til at knytte dimensioner, som normalt kun ses af enkeltvidenskaber eller specifikke sociologiske skoler, til hinanden i sammenhængende forklaringsmodeller. Man kunne f.eks. nævne hans refleksive indsigter i aspekter af forskningsprocessen (mest spektakulært kritikken af det skolastiske synspunkt) som en empirisk og teoretisk metarefleksion, som er mere praktisk end teoretisk orienteret; det er den epistemologiske årvågenhed, som kun har en plads i empirisk arbejde. Og man kunne også nævne hans evne til at holde indre og ydre perspektiver på en genstand sammen på måder, hvor de ikke modsiger hinanden, men bidrager til en bedre og mere sammensat forståelse af strukturer, baner, liv og deres rammer.

Læren af dette er måske, at Bourdieus ideer, metoder og værker skal reaktiveres i konkrete forskningsprojekter for fortsat at være relevante. Det er en banalitet – hvad ellers? Men måske skal man skelne skarperne mellem den innovative Bourdieu, som kombinerede arbejds måder fra mange discipliner, og den dogmatiske Bourdieu, som havde fastlagt et komplet program for, hvordan forskningsprojekter skulle udføres, som – ud over at tage modet fra forskere ved deres enorme arbejdsbyrde – også er i fare for at føre til en rutinisering, som forhindrer innovation. Hvor grænsen går mellem Bourdieu-inspiration og forskningsarbejder, der er kommet så langt væk fra den oprindelige impuls til at spørge til alle dele af processen, at den modsiger Bourdieus arbejder, er så et konkret empirisk spørgsmål.

Og hvilken Bourdieu-tekst (spørgsmål 5) mener forfatterne så, at alle burde læse? Ja, i svar materialet udpeges mere end 25 forskellige tekster, både monografier og artikler, både klassikere og mindre kendte titler. Topscoreren er – måske ikke overraskende – *Distinction*, der nævnes i 15 svar. Til gengæld er det *Outline of a theory of practice* (i sine forskellige versioner), der får flest stemmer på tværs af de repræsenterede fagligheder: Bogen om praksisteorien er ifølge vores uformelle enquete et must-read, uanset om man kommer fra sociologi, antropologi, litteraturvidenskab, jura, historie, pædagogik eller sundheds- og sygeplejeforskning.